

STRESZCZENIE

Słowa-klucze: Nowy Instytucjonalizm, krytyka instytucjonalna, transformacja ustrojowa, pole sztuki, sztuka ze społecznością,

Głównym celem dysertacji doktorskiej zatytułowanej „Nowy Instytucjonalizm – postulat czy praktyka? Krytyczna analiza kulturowa publicznych instytucji sztuki w Polsce po 1989 roku” jest sprawdzenie na ile polskie publiczne instytucje sztuki otwierają się na nowe, niesprofesjonalizowane publiczności. Inspiracją dla prowadzenia badań jest zaproponowany przez Jonasa Ekeberga model Nowego Instytucjonalizmu, który stanowi istotną przeciwwagę dla dominującego w europejskim i amerykańskim kontekście oświeceniowego modelu instytucji kultury i sztuki. Termin Nowy Instytucjonalizm został po raz pierwszy wprowadzony do obiegu w ramach jednego z artykułów opublikowanych w 2003 roku w czasopiśmie „Verksted”. Przy jego pomocy autorzy opisują praktyki kuratorskie i edukacyjne, oraz style zarządcze i administracyjne, które miały za zadanie reorganizację publicznej misji oraz struktury średniej wielkości instytucji sztuki współczesnej finansowanych ze środków publicznych. Praktyki te działały w wybranych skandynawskich instytucjach od połowy lat 90. do początku XXI wieku i w ich efekcie na nowo zdefiniowane zostały formy działalności instytucjonalnej. Jego cechami charakterystycznymi są nastawienie na tymczasowość (operuje takimi formatami jak spotkania, panele dyskusyjne, debaty) oraz partycypacyjność (wykorzystuje dialog z odbiorcami do tworzenia dzieł opartych na wydarzeniach lub procesach, a nie obiektach przeznaczonych do pasywnej konsumpcji). Sama nazwa została zaczerpnięta z nauk społecznych. Ów model został sformułowany w krajach skandynawskich i jest powiązany z ideą państwa opiekuńczego oraz wartościami socjaldemokratycznymi, dla których wiara w transformacyjny i wspierający jednostki potencjał instytucji publicznych, pozostaje najsilniejsza, zaś edukacja obywatelska stanowi najistotniejsze narzędzie kształcenia i przygotowywania do życia w demokratycznym społeczeństwie.

W polskim kontekście ów model mógł zaistnieć wraz z transformacją ustrojową polegającą na przejściu z ustroju socjalistycznego do ustroju opartego o wartości demokratyczne. Wraz z liberalizacją kultury oraz lokowaniem jej w sferze wolnej od cenzury i wszelakich nacisków, publiczne instytucje sztuki współczesnej zaczęły zyskiwać coraz większe znaczenie na gruncie podejmowania istotnych tematów wychodzących poza sam

obszar praktyk artystycznych. Zaczęły zajmować się takimi kwestiami jak prawa kobiet, prawa społeczności lgbtq+, wyzwania ekologiczne, stosunki pracy czy krytyka antropocenu. Sztuka, w tym przypadku, stała się pretekstem do podejmowania istotnych z punktu widzenia społeczeństwa obywatelskiego tematów. Choć od 1989 roku obserwujemy pewne przeobrażenia pola sztuki to jednocześnie wątpliwym pozostaje jego poziom uspołecznienia, czyli tego na ile owe instytucje wychodzą poza grono profesjonalnych odbiorców. To właśnie ten aspekt w ramach dysertacji został poddany badaniom z wykorzystaniem interdyscyplinarnej metodologii łączącej analizę tekstów naukowych z badaniami jakościowymi.

Praca podzielona jest na trzy części. Pierwsza część stanowi historyczną analizę transformacji samego pojęcia muzeum – od instytucji oświeceniowej, głoszącej arbitralnie tezy, zgodne z logiką uprzywilejowanych (dysponujących władzą kreowania dyskursu) grup dominujących, w stronę miejsca o charakterze partycypacyjnym, czyli akcentujących wartość wymiany i wspólnej produkcji wiedzy. Drugi rozdział pokazuje przemiany od lat 80. XX wieku, aż do lat 20. XXI wieku w Polsce. Próbuje uchwycić istotny przeskok między ustrojem socjalistycznym a demokratycznym ze szczególnym uwzględnieniem przeobrażeń w polu kultury i subpolu sztuki. Ostatni rozdział stanowi raport podsumowujący badania jakościowe – jest esencją wykonanych obserwacji, analiz dyskursywnych oraz 15 wywiadów pogłębionych, które zostały przeprowadzone z przedstawicielami pola sztuki współczesnej. W jego ramach sprawdzono na ile postulaty Nowego Instytucjonalizmu przebijają się do sfery programowej instytucji sztuki, a na ile są efektem muzealnej mody.

SUMMARY

Keywords: New Institutionalism, institutional critique, political transformation, art field, community arts.

The main aim of the PhD thesis entitled "New Institutionalism - postulate or practice? A critical cultural analysis of public art institutions in Poland after 1989" is to verify to what extent Polish public art institutions open themselves to new, non-professionalized audiences. The research is inspired by the model of New Institutionalism proposed by Jonas Ekeberg, which constitutes an important opposition to the Enlightenment model of culture and art institutions dominating in the European and American context. The term New Institutionalism was first introduced in 2003 within the publication *Verksted* and describes 'a range of curatorial, educational and administrative practices that, from the mid-1990s to the early 2000s, sought to reorganize the structures of medium-sized, public contemporary art institutions and to define alternative forms of institutional activity'. Its focus on temporality (it operates in formats such as meetings, panel discussions, debates) and its participatory nature (it uses dialogue with audiences to create works based on events or relations processes rather than objects for passive consumption). The name of the term is taken from the social sciences. This model was formulated in Scandinavian countries and is associated with the idea of the welfare state and social democratic values, for which the belief in the transformative and supportive potential of public institutions for the individual remains the strongest, while civic education is the most important process of training for life in democracy.

In the Polish context this model could have emerged with the political transformation from a socialist system to a system based on democratic values. With the liberalization of culture and its localization in a free of censorship zone and of all kinds of pressure, public institutions of contemporary art began to gain more and more importance in terms of taking up important topics which went beyond the sphere of artistic practice itself. They began to deal with social issues such as women's rights, the rights of the LGBTQIA+ community, ecological challenges, labor relations or the critique of the Anthropocene. Art, in this case, became a pretext for taking up topics important from the point of view of civil society. With 1989 we observe a certain transformation of the field of art, but at the same time its level of socialization remains questionable. It is this aspect that has been explored in the interdisciplinary methodology combining the analysis of scientific texts with qualitative research within this PhD thesis.

The dissertation is divided into three parts. The first part is a historical analysis of the transformation of the classic museum concept - from an Enlightenment institution, proclaiming unquestionable theses, towards a place of participatory character and space of exchange and production of knowledge. The second chapter shows the transformations from the 1980s until the 2020s in Poland. It attempts to capture the significant leap between the socialist and democratic regimes with particular reference to the transformations in the field of culture and the subfield of art. The last chapter is a report summarizing the qualitative research - it is an essence of 15 IDI (in-depth interviews) with representatives of the field of contemporary art. It checks if New Institutionalism postulates getting through to the programmatic sphere of art institutions or if they are an effect of museum fashion.